

16. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.97. № 3/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – С. 149–157.

17. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України / Н.В. Стукало // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 29–35.

18. Указ Президента України «Основні засади детінізації грошового обігу» № 183/2001 від 20.03.01.

19. Указ Президента України «Положення про міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України» № 294/2001 від 07.05.01.

20. Указ Президента України «Про Національний інститут проблем міжнародної безпеки» № 173/2001 від 16.03.01.

21. Указ Президента України «Про Раду національної безпеки України» № 357/92 від 01.07.92 р. // Урядовий кур'єр. – 10.07.92. – № 28.

22. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» № 105/2007 від 12.02.07.

23. Шкарлет С.М. Еволюція категорії «безпека» у науковому та економічному середовищі / С.М. Шкарлет // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6. – С. 6–12.

24. Шкарлет С.М. Роль і місце категорії «економічна безпека» у глобальній моделі національної безпеки держави / С.М. Шкарлет // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 8. – С. 23–31.

Отримано 30.09.2009.

УДК 378.09(73)

*О.О. Верховгляд,
Ю.Ю. Романовська, О.О. Романовський*

НЕЗАЛЕЖНИЙ (ПРИВАТНИЙ) СЕКТОР ВИЩОЇ ОСВІТИ США: ПРИБУТКОВІ ТА БЕЗПРИБУТКОВІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ

Розглянуто характерні риси ВНЗ приватного (незалежного) сектора вищої освіти США – чотирирічних незалежних коледжів, малих і великих приватних університетів. Аналізуються особливості прибуткових і неприбуткових ВНЗ США, принципи акредитації американських ВНЗ, наведено висновки щодо ролі прибуткових і неприбуткових ВНЗ в системі вищої освіти США.

Рассмотрены характерные черты вузов частного (независимого) сектора высшего образования США – четырехлетних независимых колледжей, малых и больших частных университетов. Анализируются особенности прибыльных и бесприбыльных вузов США, принципы аккредитации американских вузов, приведены выводы относительно роли прибыльных и бесприбыльных вузов в системе высшего образования США.

The characteristic features of institutions of higher education – four year independent colleges, small and large private universities which are belong to the private (independent) sector of higher education of the USA are considered. The features of profitable and non-profitable institutions of the USA and principles of their accreditation are analyzed. The conclusions about the role of profitable and non-profitable universities and colleges in the system of higher education of the USA are given.

система вищої освіти, освітні послуги, приватний сектор вищої освіти

Вступ

В Україні ведеться обговорення подальшої долі приватної освіти та місця приватних вищих навчальних закладів (ВНЗ) у системі вищої освіти країни. Уже чимало приватних навчальних закладів мають позитивний досвід і досягнення в підготовці фахівців, все ж вони часто розглядаються не тільки як альтернативні державним і муніципальним ВНЗ, а навіть як небажані конкуренти. Це може пояснюватися і недосконалою нормативно-правовою базою в галузі освіти (в частині приватної вищої освіти), і недостатньо вивченим досвідом функціонування приватних секторів освіти економічно розвинутих країн, і випадками несумлінного виконання своєї статутної діяльності деякими вітчизняними приватними ВНЗ.

Важливим для вивчення і подальшого застосування при реформуванні системи вищої освіти України може стати позитивний досвід діяльності приватних (незалежних) ВНЗ США, серед яких багато відомих і провідних університетів, інститутів і коледжів. Також цікавим є аналіз їхніх організаційно-правових форм існування, особливостей функціонування, принципів віднесення їх до прибуткових і неприбуткових, думки про них американських фахівців.

В Україні зазвичай приватні ВНЗ групуються разом як прибуткові юридичні особи, що здійснюють освітню діяльність на комерційній основі. Тому всі разом вони підпадають під одні й ті ж закони і правила. Але такий підхід – «один розмір для всіх» – є неадекватним, оскільки він не відображає значної варіативності таких навчальних закладів. При аналізі діяльності цих закладів необхідно звертати увагу на ті риси, що відрізняють їх один від одного. Однією з таких рис є приналежність до різних типів власників за існування спільної для всіх них (і власників, і їхніх ВНЗ) приватної форми власності. Для того, щоб встановити практичну та придатну для вживання типологію поділу приватних освітніх закладів на групи залежно від типу власника, необхідно організувати (згрупувати) весь приватний сектор вищої освіти відповідно до типів власників (за типами власників у системі приватної форми власності на ВНЗ). Таким чином, необхідно є відповісти на питання: хто саме є власником цього закладу?

Такий підхід поділу приватних навчальних закладів на групи залежно від типу їхніх власників значною мірою виправдав себе у світовій практиці. Але у той час як деяка інформація про європейські моделі інституційної власності у сфері освіти відома в Україні, інформація і фактичні дані про інституційні моделі власності у сфері освіти в США досліджено поки що мало.

Метою цієї статі є виділення характерних рис приватного (незалежного) сектора вищої освіти США, аналіз особливостей прибуткових і неприбуткових ВНЗ США, принципів акредитації американських ВНЗ, а також ролі прибуткових і неприбуткових ВНЗ у системі вищої освіти США.

1. Незалежний (приватний) сектор вищої освіти в США

До приватного (незалежного) сектора вищої освіти в США належать як великі науково-дослідні університети та інститути (з них понад 100 акредитовані), так і майже 600 акредитованих коледжів й невеликих університетів з чотирирічним терміном навчання [1; 2]. Головна їх відмінність від публічних або державних ВНЗ полягає у приватному характері

фінансування. Відомо, що «приватні університети мають більшу фінансову незалежність, ніж публічні навчальні заклади. Тому приватні установи можуть запропонувати цікавіші навчальні програми» [1, с. 6–7].

Однією із сильних рис американської системи вищої освіти є її велика різноманітність. Вища освіта в Америці може задовольнити найширше коло потреб — від невеликих коледжів, розрахованих на кілька сотень студентів, до великих державних університетів з десятками тисяч студентів; від дворічних місцевих коледжів з програмами професійно-технічного навчання до фінансованих приватним шляхом університетів з широким спектром наукових досліджень. Конкретний вибір навчального закладу багато в чому визначається планами студентів щодо майбутньої професійної діяльності, їхніми фінансовими можливостями та місцем розташування цих закладів. Іншими словами, вибір залежить від того, яке їхнє покликання, фінансові можливості, чи хочуть вони залишати домівку. Зрештою, найважливішим чинником є відповідність навчальної установи запитам студента.

У США 92 зі 100 найбільших університетів фінансуються не федеральним урядом, а одним із 50 штатів. 77% студентів у країні отримують вищу освіту саме у цих навчальних закладах. Однак у більшості рейтингів приватні університети, за винятком трьох-чотирьох, займають майже всі 25 перших місць. Тому в США і в усьому світі високо цінуються саме приватні університети з міцною науково-дослідною базою. Вони пропонують професійну підготовку (наприклад, у сфері юриспруденції, міжнародних відносин, медицини, в інженерній справі, конструюванні та моделюванні тощо), а також програми навчання, які передбачають отримання ступеня доктора. Професорсько-викладацький склад таких ВНЗ США приділяє багато уваги як викладанню, так і науковій діяльності, тому що оплата праці й підвищення по службі професорів у цих закладах визначається як якістю викладацької, так і науково-дослідної роботи. Необхідно зазначити, що в університетах штатів (державних або публічних) також існують програми професійної підготовки, програми навчання для отримання ступеня доктора і багато уваги приділяється науці й дослідженням. Але приватні університети загалом мають більшу фінансову гнучкість: їхній бюджет не залежить від законодавчих органів штату, а кошти надходять від випускників, благодійних фондів, наукових та інших професійних організацій, які надають допомогу університетам шляхом фінансування програм, стипендій, утримання будівель і професорських посад. Хоча в університетах штатів (державних або публічних) так само зростає кількість таких джерел фінансування, все ж таки їх наявність відкриває перед приватними університетами більше можливостей для збереження лідерства і створення спеціалізованих навчальних закладів і спеціальних програм з метою проведення досліджень у нових перспективних галузях. Саме ця гнучкість дає змогу студентам здійснювати наукові дослідження в тих сферах, які навряд чи заохочувалися б в інших місцях.

Фінансова незалежність приватних університетів надає їм більше можливостей для відкриття філій та відділень (кампусів) в інших країнах — приватним ВНЗ легше відкривати за межами країни дослідні центри й організації, що забезпечують студентів послугами чи навчальними програмами [1, с. 7].

Також більшість приватних науково-дослідних університетів, поступаючи за розмірами університетам штатів, вдало поєднують значні ресурси й кількісний склад студентів і викладачів. Слід зазначити, що в приватних ВНЗ США навчальні групи значно менші, ніж в публічних (державних), як правило, краща матеріально-технічна база, а навчання має більш індивідуальний характер. Хоча в будь-якому з приватних чи публічних (державних) навчальних закладів США надаються прекрасні можливості для навчання і дослідної роботи, в приватних закладах територія університетського містечка менша, тому вченим, які працюють у різних галузях, легше спілкуватися, оскільки факультети і кафедри зазвичай розташовані на відстані невеличкої прогулянки. Найважливіші відкриття нині здійснюються під час міждисциплінарного співробітництва, тому, очевидно, найпривабливішою рисою приватних університетів є їх здатність підтримувати й стимулювати співпрацю як усередині університету, так і за його межами, в усіх куточках світу.

Невеликі приватні (незалежні) американські ВНЗ також впроваджують у США різноманітний досвід отримання освіти. Багато з них готують, насамперед студентів, які здобувають ступінь бакалавра. Коледжі і університети незалежного (приватного) сектора вищої освіти США, які мають необхідний науковий потенціал, готують також магістрів і докторів.

Аналіз відмінностей між незалежними (або приватними) ВНЗ і публічними університетами і коледжами (тими, що належать штату або міській громаді), свідчить про те, що найістотнішою рисою вищої освіти в США є її різноманітність. Уряд країни не контролює ні навчальні програми, ні методи викладання в коледжах та університетах США, а роль державних органів управління – досить незначна. І саме в «незалежному», або «приватному», секторі вищої освіти спостерігається найбільша різноманітність філософських підходів до освіти, навчальних програм і традицій. Цей сектор, як зазначалося, охоплює близько 600 невеликих коледжів та університетів, серед яких і найшанованіші вищі навчальні заклади США [1, с. 10–11. Також див.:1, с. 59–63; веб-сайт Ради незалежних коледжів: <http://www.cic.org/>].

Незважаючи на різноманітність і відмінності, всі незалежні університети та коледжі США мають такі спільні ознаки [1, с. 10–11]:

– Головна з них – їх висока популярність, доступність і можливість для кожного абітурієнта знайти своє місце в одному з них.

– Вони досить невеликі, кількість студентів у них рідко перевищує 3000 осіб.

– Вони переважно або повністю орієнтуються на чотирирічний базовий університетський курс, маючи значну кількість бакалаврських і дуже мало аспірантських програм. Деякі з них все ж готують і магістрів, і докторів.

– Усі члени професорсько-викладацького складу є патріотами своїх навчальних закладів і відданими своїй справі. Хоча більшість із них займаються науковою роботою, вони вважають її другорядною порівняно з основним своїм обов'язком – викладанням і вихованням. Вони проводять багато часу зі студентами в аудиторії і за її межами, значну частину свого часу присвячують дружньому спілкуванню з молоддю і виховній роботі.

– Методика навчання має інтерактивний, заохочувальний, а в багатьох навчальних закладах – індивідуальний характер.

– Оскільки в цих закладах розуміють, що значна частина навчального процесу здійснюється поза межами аудиторії, створюється багато можливостей для спілкування студентів між собою та з викладачами; це спілкування вважається в навчальних програмах важливим чинником передачі знань.

– Ці навчальні заклади відкрито проголошують системи цінностей, покладені в основу їх функціонування. Інколи це цінності релігійного характеру, які сприяли створенню коледжу, або ж результат впливу цих цінностей на формування особистості, якщо віросповідання вже не відіграє вирішальну роль у навчальному процесі.

– У цих навчальних закладах викладання суспільно-політичних і гуманітарних дисциплін вважається дуже важливим, оскільки вони допомагають сформувати випускника не лише як спеціаліста, але і як свідомого громадянина своєї країни. Тому в цих навчальних закладах поєднується ґрунтовне професійне навчання з вихованням високоморальної особистості, прищепленням студентам системи загальнолюдських цінностей, вихованням у них стійких морально-етичних норм поведінки і навчанням їх цивілізованого співіснування в глобальному суспільстві.

Процес отримання вищої освіти, запропонований цими коледжами, надзвичайно ефективний. Наприклад, статистичні дані про відсоток студентів, які завершують повний курс за програмами з отриманням ступеня, свідчать, що у невеликих приватних ВНЗ цей відсоток вищий, ніж у більших університетах штатів. І це спостерігається не лише серед найобдарованіших студентів, а й серед студентів, які вступають до коледжу чи університету з нижчими оцінками за середню школу чи за відбірковий тест SAT (<http://www.collegeboard.com>). Вищий відсоток студентів, які завершують повний курс навчання за програмами, що передбачають отримання ступенів, спостерігається також в інших соціально-економічних групах, яким властиві низькі загальні показники отримання вищої освіти як такої. До цих груп належать, наприклад, студенти першого покоління із сім'ї, де отримується освіта в коледжі, студенти, змушені працювати повний робочий день, або студенти – представники різних меншин.

Пояснення досить високої ефективності менших приватних ВНЗ порівняно з іншими навчальними закладами можна знайти в тому, що студенти *самі беруть участь у процесі здобування знань*. При цьому «успіх студента в коледжі залежить від того, наскільки добре він знає викладача чи бере участь у роботі гуртків та інших студентських заходах, чи проходить він практику, чи відвідує семінари, які вимагають його активної участі, усних виступів і численних письмових робіт» [1, с. 11]. У невеликих навчальних закладах існує більша, ніж у великих ВНЗ, імовірність того, що ці фактори діють.

Невеликі незалежні ВНЗ можна знайти повсюди в США – у великих і малих містах, у сільській місцевості. Ці коледжі й університети охоче приймають обдарованих студентів з різних прошарків суспільства, які урізноманітнюють дискусії на семінарах і мають свою думку. Високо цінують і студентів з інших країн (хоча навчання завжди проходить англійською мовою).

2. Прибуткові і неприбуткові ВНЗ США (загальний аналіз)

Використовуючи типологію права власності (хто є власником навчального закладу), освіта в США можна розглядати як таку, що належить до двох груп: прибуткова (фінансовий прибуток розподіляється між власниками) і неприбуткова (фінансовий прибуток не розподіляється між власниками). Зазвичай до другої групи належать традиційні класичні державні (публічні) коледжі й університети, які належать штату, а також приватні (незалежні) неприбуткові вищі навчальні заклади. Вони діють за принципом «недистриб'юторних рамок» [3], відповідно до яких прибуток не може бути розподілений за межами університету. Це означає, що, хоча такі навчальні заклади мають прибуток, він за законом не може покинути (залишити) систему цього навчального закладу і має бути розподілений усередині цієї системи на різні цілі. Деякі фахівці вважають, що більшість неприбуткових навчальних закладів насправді мають прибуток, але вони «...тихо ховають його серед інших фондів. І, звичайно ж, є економічний прибуток, про який не доповідають, але який впливає у формі високих адміністративних заробітних плат, а також високих заробітних плат університетських дослідників та високих виплат за грантами» [4, с. 109].

Нові приватні прибуткові навчальні заклади США належать до першої групи. Заробити прибуток і розподілити його серед власників / акціонерів є основним завданням таких навчальних закладів. Ці навчальні заклади є компаніями, які створюють і продають продукт освіти, як будь-який інший продукт. І це є так званим особливим видом промисловості, в якій студенти виступають в ролі покупців [5]. Деякі фахівці вважають, що прибуткові навчальні заклади «трансформували функцію і мету [класичної] вищої освіти тим, що відносять освіту до продукту, який може бути куплений чи проданий на ринку» [5, с. 289]. Постачальники прибуткової освіти є орієнтованими на задоволення потреб споживачів (у цьому випадку споживачем є студент) у розумінні виробництва приватного блага для студентів, яким є покращання трудового становища цих студентів. Такі навчальні заклади не зацікавлені у розвитку жодних інших навичок, окрім професійно-ділових. Розвитком моралі, характеру або громадських якостей вони не займаються. Вони сконцентровані на конкретних професійних якостях і навичках, яких потребує сучасний ринок. Хоча неприбуткові навчальні заклади також розвивають професійні якості, які потребує сучасний ринок, вони також задіяні у виробництві суспільної користі, такої як: активна громадська відповідальність студентів; підвищення єдності в суспільстві; зниження вартості медичного обслуговування тощо. Ці цілі досягаються завдяки процесу, який називається *студентська соціалізація*. Завдяки цьому процесу, навчаючись, студенти також вчаться бути відповідальними членами суспільства.

Фінансовий та суспільний успіх деяких прибуткових освітніх компаній привів до зростання і розвитку сектора прибуткового навчання [6]. Як зазначають фахівці, основні прибуткові коледжі і університети, такі як University of Phoenix і DeVry University, вже наздогнали традиційні навчальні заклади і стали швидко зростаючим сектором в американській освіті [5]. Дослідники підкреслюють, що «Сучасний темп зростання освітніх відкритих корпорацій сигналізує про трансформацію прибуткового сектора навчання з маленьких організацій, якими керують індивідуальні

родини, у гігантські компанії, якими володіють акціонери і які можуть використовувати приватний фінансовий ринок для того, щоб фінансувати їхній подальший розвиток» [7, с. 217]. Але такі навчальні заклади «не переманюють студентів із вже діючих навчальних закладів» [8, с. 26]. Навпаки, вони розширюють ринок навчання тим, що апелюють до людей, для яких традиційні коледжі та університети є незручними або недосяжними. Розширення ринку (у нашому випадку – ринку освітніх послуг) за рахунок залучення нових прошарків суспільства є одним з основних правил успішного підходу до бізнесу.

Приватна освіта не є чимось новим для США. Перші приватні школи можна віднести до XVII ст. Такі школи давали основні навички торгівлі і грамотності [5]. Як підкреслюють науковці Міллер і Гамільтон, прибуткові інституції є інтегральною частиною американської освіти як мінімум вже дві сотні років. А великі корпорації, які володіють прибутковими освітніми інституціями, володіють ними вже з першої половини XX ст. Таким чином, сучасний вибух у розвитку освітніх закладів у країні не сигналізує про появу нової індустрії, він просто є логічним розвитком тієї, яка існує давно [9].

Сучасні прибуткові заклади одночасно і схожі, і відрізняються від традиційних навчальних закладів. Велика кількість прибуткових коледжів, які розраховані на два роки навчання, мають багато характеристик, що роблять їх схожими на державні дворічні коледжі. Державні дворічні коледжі і прибуткові незалежні дворічні коледжі надають технічну підготовку, і студенти можуть отримати або сертифікат про закінчення, або асоційовані ступені. Багато прибуткових чотирирічних навчальних закладів, які можуть давати ступені, нагадують класичні чотирирічні коледжі в неприбутковому секторі. Студенти, які там навчаються, можуть отримати ступені або бакалавра, або магістра (навіть іноді докторський ступінь) після успішного закінчення схожих програм, таких як: інженерна справа, інформаційні технології та бізнес. Ця особливість робить прибуткові і неприбуткові навчальні заклади схожими. Відрізняє їх те, що прибуткові навчальні заклади «надають освітні послуги і одночасно намагаються отримати прибуток від цього» [5, с. 289]. Це й робить їх підозрілими в очах деяких людей, тому що люди сумніваються в якості наданих ними освітніх послуг. Основним аргументом проти прибуткових навчальних закладів є те, що такі навчальні заклади є бізнесом, і, як у бізнесі, їхня перша відповідальність лежить перед власниками (акціонерами), а не перед їхніми споживачами (студентами). К. Кінзер, наприклад, зазначає, що «Придбання компаній і злиття компаній звичайні справи в бізнесі, такі як і їхня невтомна жага зростання, але вони є неприйнятними для традиційної вищої освіти. Прибуткові заклади використовують модель бізнесу, яка суперечить стандартній академічній практиці. Вони говорять про бренди і ринки, а не про престиж і академічні дослідження. Для багатьох у вищій освіті це звучить підозріло» [10].

3. Сильні та слабкі сторони прибуткових освітніх інституцій

Прибуткові заклади освіти слідують імперативам розвитку, які відрізняють їх від традиційних коледжів та університетів. Прибуткові інституції використовують корпоративну бізнес-модель і надають маленькому, але швидко зростаючому сегменту студентів знання і вміння, необхідні

для того, щоб конкурувати і адекватно реагувати на сучасний ринок праці [11]. Є декілька сильних якостей, якими володіють прибуткові інститути. По-перше, вони набагато менше загрузли в бюрократії, чим традиційні неприбуткові заклади. Тому вони можуть швидко реагувати на вимоги ринку, надавати послуги і пропонувати програми, які студентам потрібні. По-друге, окрім цього, вони надають такі послуги і пропонують такі програми в зручний для студентів час, тому ці навчальні заклади не обмежені рамками традиційного навчального закладу (наприклад, навчальними планами, правилами і т. ін.). Так, К. Кінзер вважає, що «Підхід «зверху вниз» [у таких навчальних закладах] визначає, що викладається, як викладається, для кого викладається і хто викладає. Відсутня подвійна академічно-адміністративна ієрархія. Рішення приймаються директорами компаній, а не викладачами чи завідувачами факультетів. Така управлінська структура пояснює здатність прибуткових університетів швидко реагувати на нові ринки і на умови, що змінюються. Розпорядження надаються, і очікується, що вони будуть виконуватися» [10, с. 138].

Як й було зазначено, прибуткові навчальні заклади розглядають своїх студентів як споживачів. Щоб зацікавити та утримати студентів, такі навчальні заклади надають програми, які ґрунтуються на тому, *що ринок праці потребує зараз і буде потребувати в майбутньому*. У той час як традиційні інститути й агенції з акредитації розглядають компонент загальної освіти (заняття з філософії, етики, релігії тощо) як абсолютно необхідні, програми в більшості прибуткових організацій включають тільки ті курси, яких потребує ринок [12]. У таких прибуткових закладах наголошується застосування прикладних знань. Один зі способів, як цього досягти, — це звуження навчальної програми і концентрація тільки на обмеженому (вужькому) переліку предметів. Найпопулярніші програми в прибуткових інститутах — це бізнес, комп'ютерні та інформаційні технології, програми, пов'язані з охороною здоров'я, мистецтвом, освітою. Прибуткові інституції зазвичай є ефективними з економічної точки зору. Їх програми допомагають досягти кар'єрного зростання найефективнішим чином. Вони не включаються у соціалізацію студентів і не беруть на себе відповідальність за розвиток загальнолюдських якостей студентів. Замість цього в них викладають тільки такі предмети, що можуть допомогти студентам набути специфічних професійних знань, які вони зможуть використовувати в практичній роботі. Один із засновників великого прибуткового університету сказав: «Ми готуємо людей для робочого життя» [8, с. 26]. Такий підхід відрізняється від грецької моделі освіти, яка готує студентів для «життя» [8, с. 26]. Цей досить практичний і прагматичний підхід до освіти, звичайно, виключає зі сфери своєї уваги багато важливих аспектів освіти. Такий підхід може бути сформульований як: *«Навчіть-Мене-Тільки-Того-Що-Мені-Треба-Знати-Для-Того-Щоб-Я-Міг-Робити-Мою-Роботу-Добре-Сьогодні-І-Завтра»* [8, с. 30]. З іншого боку, деякі великі прибуткові університети почали включати до своїх навчальних програм додаткові заняття з філософії, релігії, етики й інших гуманітарних і суспільних дисциплін, щоб більше бути схожими на публічні (державні) університети.

Такі навчальні програми зазвичай розробляються відповідно до запитів працюючих дорослих. Як вже було зазначено, класні заняття при-

буткових навчальних закладів проводяться у зручний для споживачів їхніх освітніх послуг час, і їхні навчальні програми є кар'єро-орієнтованими, а не дослідно-орієнтованими, як це зазвичай буває в державних або неприбуткових навчальних закладах. Прибуткові навчальні заклади не зацікавлені в тому, щоб їхні викладачі створювали нові теорії або робили відкриття у своїх академічних сферах. Вони просто хочуть, щоб їхні викладачі викладали вже відомі усталені теорії і щоб якість викладання була високою. У цьому плані вони є більш схожими на класичні американські навчальні заклади другого та третього рівнів акредитації (четвертий рівень акредитації зазвичай означає дослідні університети). Прибутковим навчальним закладам доводиться багато працювати, щоб досягти високого рівня викладання, оскільки вони переважно навчають дорослих, які працюють і які мають багато інших справ окрім навчання. Крім того, дорослим більш важко навчатися, поєднуючи навчання з роботою, аніж зовсім молодим людям.

Для того, щоб досягти високого рівня викладання, прибуткові інституції використовують різні інноваційні методи викладання і технологію набагато більше, ніж неприбуткові університети [5]. Порівняно зі студентами традиційних навчальних закладів, студенти в прибуткових інститутах внутрішньо мотивовані, щоб отримати свої ступені, бо вони зацікавлені в швидкому кар'єрному зростанні. Внутрішня мотивація зазвичай є найсильнішою і найефективнішою формою мотивації. Це дуже важливий аспект, який допомагає студентам у таких навчальних закладах продовжувати навчання.

Прибуткові навчальні заклади змінили традиційний погляд на те, в чому полягає робота викладацького складу. У класичних навчальних закладах викладацька робота є функцією професійного навчання з дисципліни, в той час як у прибуткових інститутах викладацька робота – це функція професіоналізму [5, с. 290].

У прибуткових інституціях викладачі – це переважно люди з великим практичним досвідом і з меншим академічним досвідом. Вони навчають саме такий контингент, якому професійні знання є вкрай необхідними і який виконує роботу, пов'язану саме з цією професією. Джон Сперлінг, засновник і власник університету Phoenix, охарактеризував особливість професійного навчання для тих, хто працює, таким чином: «Якщо ти цього не робиш вдень, то не зможеш цього навчати [інших] ввечері» [8, с. 25]. Нетрадиційне викладання може бути розглянуто як сильна риса прибуткових інституцій, хоча багатьом прихильникам традиційного навчання це не подобається.

Значна частина викладачів у прибуткових навчальних закладах – це не тільки професіонали, які зорієнтовані на кар'єру, але й викладачі-погодинники. Для того, щоб це краще зрозуміти, корисно згадати різницю між дослідними і навчальними закладами. Вимогою до штатних викладачів у дослідному університеті є аналіз і розвиток нових теорій, у той час як викладачі-погодинники, зазвичай, викладають вже існуючі теорії і рідко створюють щось нове у своїй сфері. Але «це зовсім не суперечить запитам студентів, які орієнтовані на кар'єрне зростання. Об'єднання в навчальних аудиторіях викладачів, які вдень працюють за межами університету, зі студентами, які працюють на схожих підприємствах і роботах,

створюють прекрасні умови для навчання. Усі учасники вчать один в одного, оскільки теорія тут прямо поєднана з практикою, і всі ідеї і теорії обговорюються, а не просто беруться на віру» [12, с. А 80].

Прибуткові університети і коледжі приділяють більше уваги підтримувannya високої якості викладання. Вони розуміють, що довіра до них щодо академічної якості завжди буде поставлена під питання тими, хто звик до традиційних, постійно діючих норм вищої освіти. У прибуткових університетах здійснюється регулярний контроль за якістю навчання. Це досягається шляхом стандартизації навчального процесу, стандартизації вибору навчальних матеріалів і курсових планів, а також оцінюванням студентами їхніх викладачів. У таких університетах менше уваги приділяється позиції людини в організаційній схемі. Адміністраторам не доводиться витратити багато часу для пошуку фінансів, як це робиться в неприбуткових закладах. Фінанси акумулюються завдяки лояльності студентів і їх високій оцінці якості отриманого навчання. Щодо фінансування – приблизно 95% коштів прибуткових закладів надходять за рахунок студентської оплати. Це можна порівняти з 42,2% – у приватних неприбуткових університетах, і 18,4% – у державних неприбуткових. Тому в прибуткових організаціях менше коштів використовується неефективно. І, навпаки, «в неприбуткових [зкладах] невитрачені кошти часто втрачаються для того відділу, який їх не витратив, що не дозволяє розвинути зацікавленості в ефективному використанні грошей» [4, с. 111].

Слабкою рисою прибуткових закладів є те, що основна їх зацікавленість – у підвищенні ціни акцій, а не в наданні якомога більш високої якості навчання. Такі навчальні заклади в першу чергу звітуються перед акціонерами, а не перед студентами, бо, як відомо, людина не може служити двом начальникам. Ще один критичний момент, пов'язаний з прибутковими, – це агресивний принцип маркетингу і занижений критерій набору студентів, коли студенти зараховуються до університету, незважаючи на їхні академічні заслуги і вміння навчатися на університетському рівні [12]. Ще одна слабка риса таких навчальних закладів полягає в тому, що вони не дотримуються принципу взаємного керівництва і академічної свободи, як це зазвичай відбувається в традиційних університетах. У прибуткових закладах рішення приймаються власниками і директорами, а не викладачами чи деканами.

4. Основні групи прибуткових навчальних закладів США

Сектор прибуткового навчання не є монолітним сектором і не всі навчальні заклади схожі один на одного. Цей сектор складається з більшого розмаїття інституцій [5]. У загальному вигляді всі навчальні заклади сектора прибуткового навчання можна поділити на дві групи: ті, що засновані відкритими акціонерними компаніями та належать Уолл-Стріт, і ті, що засновані як незалежні приватні (з прямим приватним контролем за їхньою діяльністю) [7]. (Схему приватної післяшкільної освіти див. на рис. 1).

Навчальні заклади, які належать відкритим акціонерним компаніям відносять до першої групи. Акціонери є власниками таких навчальних закладів. Ці заклади контролюються компаніями, які зацікавлені у вкладанні інвестицій у сектор позашкільного навчання. Закриті компанії належать до другої групи. Вони є інституціями, якими володіють чи інди-

відуальний підприємець, чи невелика група людей (наприклад, родина), а також швидко створені приватними компаніями чи інвестиційними фірмами бізнес-інституції. Такі навчальні заклади характеризуються приватним прямим контролем.

Розглянемо характерні риси основних типів цих навчальних закладів.

Рис. 1. Схема приватної післяшкільної освіти США

5. Відкриті освітні корпорації

Історично американські корпорації створювали прибуткові навчальні заклади і володіли ними просто як одним із засобів диверсифікації свого бізнесу. У середині ХХ ст. федеральна політика і урядові інвестиції в освіту зацікавили великий бізнес. Значний потік інвестицій у прибутковий сектор освіти підтвердив те, що володіння прибутковими навчальними закладами було дуже вигідним із фінансової точки зору. Деякі сучасні інституції, такі як університет DeVry (яким володіла компанія з виробництва кінематографічного обладнання Bell & Howell) і ITT Technical Institutes (яким володіла корпорація зв'язку International Telephone and

Telegraph Co), були засновані саме в той час [7]. До початку 1970-х років відкрите акціонерне володіння позашкільними навчальними закладами як дочірніми підприємствами корпорацій, що самі не брали участі в освітньому бізнесі, стало значною частиною цього сектора. Але в кінці 1970-х років через нові державні регулятивні правила така діяльність стала не вигідною. Тому почали з'являтися нові структури корпорацій з освітою в центрі бізнес-активності. К. Кінзер підрахував, що наразі в Америці працюють 13 найбільших відкритих корпорацій, в яких сектор прибуткової вищої освіти є основним видом діяльності і які мають право присуджувати ступені [7]. Це:

– The Apollo Group (найбільша та найвідоміша освітня компанія. Phoenix University є її дочірньою компанією. Цей університет може присуджувати працюючим дорослим асоціативні ступені, а також ступені бакалавра та магістра у сферах бізнесу, комп'ютерних технологій, охорони здоров'я й освіти);

– Career Education Corporation (американський Intercontinental University є дочірньою компанією цієї корпорації);

– Concorde Group;

– Everest University group. До цієї групи належать такі навчальні заклади: 150-річний Duff's Business Institute, а також декілька коледжів, які мають право видавати дипломи у сферах охорони здоров'я, бізнесу і комп'ютерних технологій;

– DeVry University (компанія, до якої входять 15 університетів DeVry, що присуджують асоціативні та бакалаврські ступені у сферах технології і бізнесу, школа менеджменту Келлер (Keller Graduate School of Management), яка видає ступені магістра з бізнесу, підготовча програма Becker CPA Review – для підготовки людей до складання професійних екзаменів, школа медсестер та інші навчальні заклади);

– Education Management Corporation (до цієї корпорації входять Brown-Mackie Colleges, система університетів Agrosy, South University, мережа університетів мистецтва Arts Institute International, а також Western State University College of Law);

– EVCU;

– ITT Educational Services (до цієї компанії входять 62 ITT. Технічні інститути (ITT Technical Institutes), що можуть надавати асоціативні та бакалаврські ступені);

– Kaplan Corporation (ця корпорація є дочірнім підприємством відомого медіа-холдингу Washington Post). Корпорація Kaplan акцентує увагу на 4-х освітніх сферах: вища освіта, професійна підготовка, підготовка до складання тестів і репетиторські програми для школярів. У 2008 р. корпорація Kaplan була найбільш швидко зростаючою компанією, що входила до Washington Post. Щорічний дохід від корпорації Kaplan склав 1 млрд дол. [13];

– Laureate Corporation (до неї належить університет Walden University, який надає програми повністю в он-лайн режимі. Цей університет дав ім'я своєму інституту освіти на честь колишнього міністра освіти Річарда Райлі);

– Lincoln Education Group (Denver Automotive & Diesel College належить до цієї компанії);

- Strayer Corporation (Strayer University входить до цієї корпорації);
- Universal Technical Institute (NASCAR Technical Institute входить до цієї компанії).

Крім інституцій, що можуть надавати ступені, існують також відкриті акціонерні компанії, які асоціюються з навчальними закладами, що не надають ступенів. Прикладом такої компанії є Sylvan Learning Systems, Inc. Ця корпорація є однією з провідних постачальників послуг у сфері складання іспитів по всьому світі.

6. Закриті освітні компанії

Закриті компанії являють собою менш помітні, але більш різнобічні сегменти американського прибуткового навчання. Це зазвичай маленькі інституції порівняно з великими інституціями, які належать відкритим акціонерним компаніям. Вони можуть надавати ступені або не надавати цих ступенів, але більшість з них, як правило, ступенів не надає. До закритих освітніх компаній переважно належать маленькі коледжі, корпоративні тренінгові компанії, репетиторські центри, спортивні школи тощо.

Такі компанії стали особливо популярними в кінці ХХ ст., коли обсяг приватного інвестування в освіту зріс у чотири рази. Сотні навчальних закладів, відкритих підприємцями і приватними компаніями, з'явилися саме в ті роки, оскільки підприємці і компанії передбачали великі доходи в майбутньому від таких інвестицій в освіту і науку (див.: http://www.businessweek.com/2000/00_02).

Цей сектор дуже різнобічний. Прикладами таких інституцій можуть бути освітні центри Advantage (компанія, яка керує прибутковими середніми школами в Америці); Family Education Network (мережа компаній, які надають доступ до різноманітних освітніх веб-сайтів, наприклад до тих, що надають батькам усю інформацію про їхніх дітей у школі). Такі компанії набагато менш керовані, ніж відкриті акціонерні товариства, крім того, за такими компаніями здійснюється набагато менший зовнішній контроль, і, відповідно, вони можуть створювати свої власні програми і навчальні плани.

7. Порівняння типів прибуткових ВНЗ

Порівняно із закритими компаніями, які, як правило, володіють тільки одним кампусом, відкриті акціонерні компанії часто володіють розгалуженими мережами кампусів і мають набагато більші розміри. Щодо присудження ступенів, то в той час як закриті незалежні інституції мають більшу кількість випускників, менша кількість з них випускається зі ступенем. Але багато незалежних закритих корпорацій можуть видавати тільки сертифікати. Проте більше половини студентів відкритих корпорацій закінчують навчання й отримують ступені [14]. Деякі корпорації акцентують увагу на наданні ступенів більше, ніж інші. Наприклад, ITT та Laureate випускають студентів виключно зі ступенями; Apollo Corporation, DeVry University, Strayer University EVCI випускають 95% студентів зі ступенями. А більшість студентів Concorde Group, або Lincoln Education Group після закінчення отримують тільки сертифікати [14, с. 227]. До 75% освітніх закладів, які належать до відкритих акціонерних корпорацій, можуть надавати ступені, але тільки 26% закритих незалежних корпорацій можуть це робити.

Національний відкритий університет-корпорація може характеризуватися як університет, яким володіє відкрита акціонерна корпорація і яка надає вищі бакалаврські ступені по всій країні.

Закриту незалежну освітню інституцію можна охарактеризувати як таку, що надає головним чином асоційовані ступені і яка працює тільки в одному штаті або регіоні. Така інституція частіше належить родині або закритій корпорації.

8. Особливості акредитації ВНЗ у США

У США існує приблизно 10 тис. ВНЗ, з них більше 3500 – акредитованих. Усього навчається у ВНЗ приблизно 24 млн осіб. У тому числі понад 565 000 студентів із 190 країн світу вчилися у 2004–2005 навчальному році у ВНЗ США [1; 2]. Також більше 1500 ВНЗ США мають так звану «міжнародну акредитацію», яка дозволяє їм здійснювати освітню діяльність виключно за межами США і надає їм можливість відкривати кампуси за кордоном і навчати за двома програмами: обов'язковою – за американською бакалаврською програмою (англійською мовою), а також, за необхідності, за ідентичною бакалаврською програмою – мовою країни, в якій розташований кампус (за місцевими стандартами надання вищої освіти і з дозволу місцевого уряду).

Розглянемо особливості акредитації американських ВНЗ різних типів. Як зазначає президент Ради з питань акредитації в галузі вищої освіти США Джудіт С. Ітон, – «Акредитація – це незалежний аналіз якості вищої освіти, в процесі якого уважно вивчається робота коледжів та університетів, а також зміст навчальних програм з метою гарантування стандартів викладання та їх підвищення. Акредитація в Сполучених Штатах існує вже понад 100 років, і причиною її введення була турбота про захист здоров'я та безпеку громадян і служіння інтересам суспільства.

У Сполучених Штатах акредитація здійснюється приватними комерційними організаціями, що існують спеціально для таких цілей. Аналіз якості вищої освіти в США не належить до компетенції органів державної влади. В інших країнах заходи, пов'язані з акредитацією навчальних закладів і гарантією якості, зазвичай здійснюють державні структури.

Організації, відповідальні за акредитацію, вивчають коледжі й університети в 50 штатах, а також у деяких інших країнах. Ці організації аналізують тисячі програм підготовки фахівців з різних професій та спеціалізацій, серед яких право, бізнес, медицина, соціальні послуги, аптечна справа, гуманітарні науки, мистецтво і журналістика» [1, с. 32]. У США існує три види організацій, які здійснюють акредитацію навчальних закладів: це – регіональні, загальнонаціональні і професійні організації (що акредитують окремі професії). Акредитація має за мету забезпечити гарантію якості, визначити наявність доступу до федеральних фондів, спростити перехід з одного навчального закладу до іншого та посилити довіру роботодавця до дипломів ВНЗ, документів про освіту і ліцензій, які видають навчальні заклади (див.: http://www.chea.org/pdf/overview_US-accred_8-03_pdi).

У цілому акредитація – це процес підтримки якості, при якому навчальні заклади оцінюються зовнішньою групою експертів на предмет відповідності встановленим стандартам. У США освітня акредитація – це

процес, який проводять експерти в галузі освіти, і означає, що навчальні заклади оцінюються академічними та адміністративними представниками з інших університетів і коледжів. Головними типами акредитації є регіональна та національна. Також важливою є й професійна акредитація, орієнтована на конкретні професії та спеціальності. Вищі навчальні заклади, які мають регіональну акредитацію, – це ті заклади, які надають класичний набір освітніх послуг і які орієнтовані на високий рівень академічних послуг. Національно акредитовані навчальні заклади – це переважно заклади, програми яких є кар’єрно-орієнтованими (галузеворієнтованими). Професійно-акредитовані ВНЗ надають, головним чином, освіту з конкретних професій. Таким чином, регіональна акредитація є акредитацією найвищої якості, яка відповідає високим академічним та дослідним стандартам. Прибуткові навчальні заклади зазвичай мають національну або професійну акредитацію, в той час як більшість державних і приватних неприбуткових навчальних закладів мають регіональну акредитацію. Кампуси, що належать відкритим акціонерним компаніям, іноді мають найвищу – регіональну акредитацію (наприклад, більшість інституцій, якими володіють такі п’ять відомих корпорацій, як Apollo, DeVry, Laureate, Strayer і Education Management, мають регіональну акредитацію [7]. Оскільки регіональна акредитація (яка проводиться з метою перевірки програм на відповідність стандартам традиційних навчальних закладів) вважається знаком високої якості, деякі фахівці припускають, що «власники відкритих акціонерних компаній намагаються отримати регіональну акредитацію як знак легітимності того, що, на перший погляд, може таким не бути» [7, с. 243].

Отже, приватні, в тому числі прибуткові навчальні заклади США, сумлінно ставляться до надання якісних освітніх послуг, пропонують споживачам ефективні програми. Американські прибуткові ВНЗ вміють консолідувати фінансово слабкі коледжі, об’єднуватися і співпрацювати один з одним. І якщо були поодинокі випадки невідповідального ставлення з боку прибуткових ВНЗ до своїх обов’язків, такі ж випадки траплялися і з державними, і з приватними неприбутковими університетами і коледжами. Фахівці зазначають: «Мабуть прийшов час оцінити кожний інститут за його власні заслуги, а не скидати все в одну купу стереотипів» [12, с. А80].

Незалежний (приватний) сектор вищої освіти США відіграє помітну роль у наданні якісної освіти і здійсненні важливих наукових досліджень в країні. Наявність прибуткових і неприбуткових приватних навчальних закладів, що діють відповідно до чинного законодавства США, є позитивом. Це, по-перше, урізноманітнює американську систему освіти; по-друге, підвищує конкуренцію приватних навчальних закладів з державними (публічними), запобігає монополізації освітніх послуг з боку останніх; по-третє, приватний капітал дозволяє концентрувати значний науковий потенціал і створювати необхідні матеріально-технічні умови як для наукових досліджень, так і освітньої діяльності.

Важливість приватних ВНЗ США визначається значною кількістю Нобелівських лауреатів, які навчалися або працювали (і працюють) у них, внеском у розвиток науки, техніки, технологій і всіх сфер американської економіки.

Приватний сектор освіти України також має зайняти гідне місце і в системі освіти, і в економіці країни. Питання про існування чи лік-

відацію приватного (як і будь-якого іншого) ВНЗ має вирішуватися за результатами його діяльності: якості надання освітніх послуг і виховання студентів, рівня та обсягів виконання наукових досліджень, попиту на випускників, їх кар'єрного зростання, іміджу ВНЗ і його випускників у суспільстві та, відповідно, до громадської думки.

Список використаної літератури

1. Суспільство і цінності. Коледжі та університети у Сполучених Штатах // Державний департамент США. Бюро міжнародних інформаційних програм. – США, Вашингтон: вид-во: eJournalUSA@state.gov, листопад 2005. – 63 с. // <http://usinfo.state.gov/pub/ejournalusa.html>

2. Американское университетское образование: уроки для России / О.А. Затулин, Б.Г. Капустин, Д.Л. Константиновский и др. // Отчет по результатам посещения Университета Дюк в Северной Каролине, май 2004 г. – Российское образование. Система федеральных образовательных порталов. Федеральный специализированный портал «Сравнительная образовательная политика» // <http://comparative.edu.ru.9080/PortalWeb/document/show.action?document.id=4398>

3. Pusser B. Public Purpose and Private Enterprise / B. Pusser, D. Doane // Change, 2001. – 33 (5). – P. 18–22.

4. Renner R. Higher Ed., Inc.: The rise of the For-Profit University. Book Review. The Journal of Higher Education / R. Renner. – 2003. – 74 (1) – P. 108–111.

5. Lechuga V. Assessment, Knowledge, and Customer Service: Contextualizing Faculty Work at For-Profit Colleges and Universities. The review of Higher Education / V. Lechuga. – 2008. – 31(3). – P. 287–307.

6. Strosnider K. For-Profit Education Sees Booming Enrollments and Revenues. The Chronicle of Higher Education / K. Strosnider. – 1998. – 44 (20).

7. Kinser K. Dimensions of Corporate Ownership in For-Profit Higher Education. The Review of Higher Education / K. Kinser. – 2007. – 30(3). – P. 217–245.

8. Stamps D. The For-Profit Future of Higher Education / D. Stamps. Training August, 1998. – P. 25.

9. Miller J. The independent business school in America education / J. Miller, W. Hamilton. – New York: McGraw-Hill, 1964.

10. Kinser K. Education for profit. Academe / K. Kinser. – 2008. – 94 (2). – P. 137–140.

11. Winston G. For-Profit Higher Education: Godzilla or Chicken Little? Change, January/February / G. Winston, 1999. – 30. – P. 12–19.

12. Seiden M. For-Profit Colleges Deserve Some Respect. The Chronicle of Higher Education / M. Seiden. – 2009. – 55 (41). – P. A80.

13. Blumenstyk G. The Chronicle Index of For-Profit Higher Education. The Chronicle of Higher Education / G. Blumenstyk. – 2008. – 54(5). – P. A18.

14. Kinser K. For-Profit Institutions Need to Be Classified, Too. The Chronicle of Higher Education / K. Kinser. – 2007. – 53 (30). – P. B9.

Отримано 3.09.2009.